

провести ряд реформ, которые бы укрепили ее экономику и систему государственного управления. Реформы, которые требовали изыскания дополнительных средств, не были популярными у значительной части населения страны. Внутреннему кризису, кроме экономических факторов, способствовали «золотые шляхетские вольности» (выборность короля, права «liberum veto»), а также непоследовательность магнатов, которые занимали высокие посты в Великом княжестве Литовском. Некоторым из них Россия щедро платила за лоббирование своих интересов.

Ключевые слова: разделы Речи Посполитой, Польское королевство, Великое княжество Литовское, Прусское королевство, Австрийская империя, Российская империя, внешняя политика.

Filatova Elena. Divisions of Rzech Pospolitu. Among the great number reasons that in the end XVIII century brought Rzech Pospolita to divisions, except military activity from the side of the neighboring states, historians distinguish internal discord in the country. However, the crisis of the mechanism of exercising of the power in this state did not at all mean the actual liquidation of this state. During the period, the government tried to carry out series reforms that would strengthen its economy and public administration. Although reforms that required additional funds are not always popular among the large part of the country's population.

The internal crisis, in addition to economic factors, was promoted by the «gentry's golden liberties» (electivity of the king, the law of the «liberum veto»), as well as the inconsistency of the nobility who held high posts in the GDL. Some of them were generously paid by Russia for lobbying Russians interests.

Key words: Poland, the Great duchy is the Lithuanian, Russian Empire, Prussian Kingdom, Austrian Empire, foreign policy, divisions of Rzech Pospolita.

Стаття надійшла до редколегії
09.10.2017 р.

УДК 94(100)«1912/1922»:[327.323.3:655]

Олександр Малець

Організація видавничої діяльності Комінтерну в 1919–1922 рр.

У статті розглянуто особливості розвитку та функціонування видавничої діяльності Комуністичного інтернаціоналу в перші роки його існування. З'ясовано модель, за якою діяли інформаційно-пропагандистські відділи Комінтерну, та пріоритети, котрі вони перед собою ставили. Розглянуто передумови, що дали змогу структурам Комінтерну перетворитися на дієвий інструмент радянської пропаганди в європейських країнах, та підривної діяльності на Заході на користь СРСР. Зроблено висновок про те, що видавничо-інформаційні відділи поступово розширили сферу своєї діяльності з пропагандистсько-просвітницької роботи в окремих секціях Комінтерну до збору інформації та розвідувальної діяльності поза межами Росії.

Ключові слова: Комінтерн, видавництво, пропаганда, соціалістичний рух.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наприкінці Першої світової війни більшовики та їхні однодумці в інших країнах Європи були переконані, що поряд із падінням трьох імперій (Австро-Угорської, Російської й Німецької) зазнає краху й помірний міжнародний соціалістичний рух, який трактувався радше як засіб впливу з боку урядів європейських держав на міжнародний лівий рух. За активної підтримки одного з лідерів більшовиків В. Ульянова-Леніна, котрий переконував, що Другий інтернаціонал перестав існувати, у столиці Радянської Росії Москві 2–4 березня 1919 р. відбувся Установчий конгрес Комуністичного інтернаціоналу. На відміну від свого попередника, Комінтерн розглядав себе не як федерацію національних партій, а як єдину комуністичну організацію, своєрідний «генеральний штаб світової революції». Цим і пояснювався рішучий розрив членів Російської комуністичної партії більшовиків (далі – РКП(б)) із соціал-демократичними партіями, які існували.

Упродовж усього періоду існування Комінтерну стиль його роботи мав на собі відбиток військово-комуністичних методів, що поступово утверджувались у постреволюційній Росії. Це відбувалося на його закордонній діяльності та позиціонуванні у світі. У цьому контексті особливо цікаве дослідження інформаційно-пропагандистської діяльності Комінтерну, зокрема організації його видавничої діяльності. Це пов'язано з тим, що саме завдяки активній роз'яснювальній та агітаційній роботі, безумовно, поряд із

¹ © Малець О., 2017

політичними маніпуляціями більшовикам удалось отримати значну підтримку у встановленні своєї влади над Росією й поширенні своїх ідей далеко за її межами.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Видавнича діяльність Комінтерну в перші роки його існування дослідники розглядали здебільшого поверхово, у контексті діяльності його членів. Радянські та європейські науковці розкривали її роль у налагодженні контактів між Комінтерном і комуністичними партіями в європейських державах. У такому контексті видавничу діяльність Комінтерну розглянуто в працях таких дослідників, як В. Фостер [22], Б. Пономарьов [8], Б. Лейбнос [6], П. Датт [5], К. Маккензі [7], А. Ватлін [2, 3] та ін. Змушені констатувати, що, попри деяке зацікавлення українських науковців діяльністю лівих об'єднань і рухів на території України в першій третині ХХ ст., проблеми існування Комінтерну загалом й організації його видавничої діяльності зокрема, залишаються відкритими.

Мета й завдання дослідження. У статті зроблено спробу дослідити особливості утворення видавничої діяльності Комуністичного інтернаціоналу, її ієрархію й принципи діяльності в 1919–1922 рр. (період повноцінного виходу радянських комуністів на міжнародну арену та закріплення за ними провідної ролі в поширенні «світової пролетарської революції»).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Видавничій та пропагандистській діяльності приділено особливу увагу від початку створення Комінтерну. Це пов'язано насамперед із метою й завданнями, які ставили більшовицькі лідери перед новоутвореною організацією. Одним з основних завдань керівного органу організації Виконавчого комітету Комуністичного інтернаціоналу (далі – ВККІ) було надання консультаційної, організаційної та матеріальної допомоги під час створення компартій в інших державах. Потрібно зауважити, що від початку свого утворення ВККІ й його керівні органи координували свою роботу з радянським урядом. Зокрема, у Петрограді зосереджено основну частину Інформаційного відділу ВККІ та видавництво журналу «Комуністичний Інтернаціонал».

Одним із завдань апарату ВККІ поряд із наданням політичної допомоги у створенні компартій була матеріальна допомога, особливо для видання газет. Із моменту створення й до розпуску Комінтерну питання, пов'язані з матеріальними та фінансовими витратами, вирішувалися керівними органами партії більшовиків. Зокрема, 29 березня 1919 р. Оргбюро ЦК РКП(б), розглянувши одну із заяв, постановило «Видати із засобів ЦК один мільйон (карбованців), а всі інші питання передати в Президію ЦВК» [20, л. 9]. Інколи між ВККІ й Оргбюро ЦК РКП(б) виникали суперечності щодо питань фінансування видавничої діяльності КІ. Зокрема, у жовтні 1919 р. оргбюро відхилило заяву Петроградського відділення ВККІ про надання йому 4,5 млн крб «для видавничих цілей». Запропоновано «звернутися за наданням засобів до Державного видавництва» [21, л. 9]. Голова ВККІ Г. Зінов'єв, який водночас очолював Петроградську раду робітничих, солдатських і селянських депутатів, уважав таке рішення неправильним. Він вніс в Оргбюро пропозицію змінити раніше визначений порядок фінансування видавничої діяльності III Інтернаціоналу, а саме надавати кошти не із засобів казни Державного видавництва, а із засобів ЦК. Зважаючи на це, Оргбюро вирішило, що контроль за видавництвом КІ, як і за всіма партійними й радянськими виданнями, повинен належати Державному видавництву в загальному порядку. Водночас субсидіювання комуністичних видань має проводитися з каси ЦК РКП за вказівками Державного видавництва [19, л. 76].

Як уже згадувалось, у Петрограді здійснювалося видавництво офіційного друкованого органу більшовиків – журналу «Комуністичний Інтернаціонал». Ще на першому засіданні бюро ВККІ 26 березня 1919 р. вирішено, що журнал видаватимуть трьома мовами (російською, німецькою, французькою). Цікаво, що впродовж свого існування журнал публікували також англійською, іспанською й китайською мовами. Зрештою, 1 травня 1919 р. побачив світ перший номер журналу, який містив у собі основні програмні положення Комінтерну. Формування видання відбувалося поряд зі становленням самої організації, відтак питання її функціонування та діяльності здебільшого найбільше порушувались у його перших публікаціях. Зокрема, перші номери журналу включали публікації статуту цієї організації, де містилися завдання створеної в 1919 р. організації лівого напрямку. У подальшій історії існування журналу його дописувачі час від часу зверталися до організаційних питань у діяльності Комінтерну, хоча й значно меншою мірою.

Безпосередньо пов'язаними з видавничою діяльністю Комінтерну були завдання створеного відділу міжнародної пропаганди (на основі діючого до цього часу відділу радянської пропаганди). Перед ним ставили завдання організації комуністичної пропаганди, видання різними мовами документів Комінтерну.

Однак уже згодом його спробували реорганізувати та утворити на його основі відділ преси (та інформації) ВККІ, що реалізовано вже після II Конгресу Комінтерну.

Організаційна структура видавничої діяльності Комуністичного інтернаціоналу сформувалася не одразу. На першому конгресі Комінтерну не зроблено жодних дій, які б були націлені на формування правил керівництва новою організацією. Її ухвалено на наступному (II) конгресі в 1920 р. Статут Комуністичного Інтернаціоналу ухвалено під час II конгресу Комінтерну, який відбувся 19 липня – 7 серпня 1920 р. в Москві. Серед обґрунтування існування та діяльності Комінтерну статут зобов'язував ВККІ видавати не менше ніж чотирма мовами журнал «Комуністичний Інтернаціонал», слідкувати за створенням нелегальних комуністичних організацій, а також право створювати в різних країнах цілком підпорядковані йому технічні й інші допоміжні бюро [4, с. 537–538]. Загалом, саме на II конгресі сформовано в основних рисах ту централізовану організаційну структуру, яка була розрахована на «підготовку і здійснення пролетарських революцій і перемогу світової революції». Другий конгрес Комінтерну сформував в основних рисах ту централізовану організаційну структуру, яка, за словами її ініціаторів, «була розрахована на умови революційної боротьби у світі, на підготовку і здійснення пролетарських революцій і перемогу світової революції».

Згодом рішенням Малою бюро ВККІ ухвалено видавати легально журнал французькою мовою; заснувати легальне видавництво в Італії та Австрії; організувати видавництво й випуск журналу в США. Як наслідок, уже з 1921 р. журнал виходив чотирма мовами (російською, німецькою, англійською, французькою).

Не менш важливим для функціонування журналу стало рішення про порядок друкування статей у зарубіжних виданнях Комінтерну. Вирішено, що подані до друку статті мали публікуватися «без всяких змін» у Німеччині, Австрії, Франції, Італії, Англії та Америці [9, л.11]. Окрім того, Компартіям запропоновано створити невеликі допоміжні бюро для підготовки редакціям «Комуністичного Інтернаціоналу» статей та інформаційних матеріалів.

Безпосередньо видавничою діяльністю Комінтерну займався утворений на початку липня 1920 р. відділ друкарства. Він складався з підвідділу друкарства, видавництва, підвідділу обліку й розподілу видань ВККІ, експедиції та складу видань ВККІ, складу літератури російською мовою для закордону, складу КІ при Центродрукарстві РСФРР. Восени 1920 р. організовано підвідділ газетних вирізок. Такий апарат існував і в Петрограді, проте був реорганізований і пізніше ліквідований.

Зауважимо, що в цей період основні функції відділу міжнародної пропаганди відійшли до відділу друкарства. Сам же відділ міжнародної пропаганди під час своєї реорганізації розпущено. Він зник з організаційної структури ВККІ. Головним завданням відділу друкарства стала публікація комінтернівської літератури, постачання російській і зарубіжній комуністичній пресі інформації про події в Росії та світі; пропаганда політики Комінтерну. Після проведення II конгресу Комінтерну відділом налагоджено друк щоденних бюлетенів німецькою, англійською, французькою і російською мовами для комуністичних газет, а також видання звітів про II конгрес, офіційних матеріалів та рішень ВККІ, пропагандистської літератури [1, с. 24].

Важливу роль у видавничій діяльності Комінтерну відігравав відділ міжнародних зв'язків (ВМЗ), який у 1920–1921 рр. займався переправленням у Москву і зворотний бік делегатів конгресів Комінтерну, пропагандистської літератури, різних вантажів. 28 лютого 1921 р. секретаріат ВККІ розіслав усім завідуючим відділам ВККІ циркулярний лист із вимогою «взяти до уваги й керівництва, щоб із метою впорядкування справи та збереження конспірації будь-які взаємини із закордоном, зокрема відправлення листів, виписування літератури, пересилання друкованого матеріалу й т. ін. обов'язково, без усяких виключень, повинні передаватися для виконання відділу міжнародного зв'язку та здійснюватися лише за його посередництва».

Після III конгресу Комінтерну утворено літературний підвідділ ВМЗ, після чого частково став ліквідуватися видавничий відділ ВККІ [17, л. 2]. Поряд із цим ухвалено рішення про створення статистико-економічного відділу. Завданням відділу визначено стати своєрідним інформаційним центром, який мав слугувати для членів Комінтерну джерелом, із якого вони могли в будь-який момент отримувати необхідні інформаційні довідки для своєї роботи, зокрема видавничої. Інформацію й матеріали збирали із періодичної преси та книг, що видавались і готувались у відповідних структурах наркоматів та відомств радянської Росії.

Архівно-бібліотечний відділ організовано у вересні 1920 р. Його основними завданнями стали приведення в порядок документів Комінтерну, їх збереження, облік отримуваної літератури. Він складався з п'яти підвідділів: 1) архівного; 2) постачання літературою; 3) бібліотечного; 4) читальні; 5) газетного. На початку 1921 р. із загального архіву виділено всі документи секретаріату ВККІ, усі документи секретного характеру й утворено секретне відділення архіву.

У період між II і III конгресами Комінтерну ВККІ посилав своїх довірених осіб (представників) у важливі країни світу для зв'язку з компартіями та виконання конкретних завдань ВККІ; вони ж відповідали за організацію роботи комінтернівських видавництв і поширення пропагандистської літератури.

Важливий вплив на організацію видавничої діяльності Комінтерну здійснив агітаційно-пропагандистський відділ. У рішенні оргбюро ВККІ від 11 жовтня 1921 р. про реорганізацію ВККІ та його відділів про Агітпроп наголошувалося: «Є два підвідділи: 1-й є органом пропаганди Виконкому і має наступні завдання: по-перше, систематичне висвітлення діяльності Комінтерну, класової боротьби різних країн і російської революції, постачає міжнародну робітничу пресу статтями; по-друге, – «підготовка видання книг і брошур видавництва Комінтерну»; по-третє, – допоміжна робота з редагування звернень Комінтерну». Відповідно, Другому підвідділу доручалася постановка агітаційної, пропагандистської й просвітницької роботи окремих секцій, «особливо постановка преси та гурткової роботи». На чолі кожного підвідділу пропонувалося поставити колегію. Агітпропу доручалося також спостереження за бібліотекою Комінтерну [16, л. 2]. У цьому контексті варто згадати, що запущено повномасштабну кампанію з видання важливих творів із теорії й тактики марксизму. Організаційний супровід у цьому процесі здійснював безпосередньо Агітпроп.

Після III конгресу Комінтерну відділ друку займався питаннями налагодження видання та розповсюдження комуністичної літератури. Одним із важливих його завдань став випуск Бюлетеня ВККІ два рази на місяць чотирма мовами, який містить виключно офіційні документи КІ. Але пізніше випуск його припинено. Однак згодом Президія ВККІ постановила «змінити характер бюлетеня, який повинен давати уявлення про всю діяльність ВККІ та його президію й не обмежуватися передруком звернень». Німецьке видання планувалося організувати в Берліні, французьке – у Парижі, російське – залишити в Петрограді [12, л.18.].

Поступово виявилось, що деякі з організованих Комінтерном відділів мають фактично однакові функції. Зокрема, це стосувалося відділу друку та інформаційного. Це призводило до паралелізму й ускладнень у роботі. Пропонувалося в ході реорганізації об'єднати відділ друкування в Москві з таким самим відділом у Петрограді. Водночас у ВККІ тривала робота зі створення видавничого відділу, у зв'язку з чим його функції істотно скорочувалися. Зрештою, у серпні 1921 р. здійснено реорганізацію відділу. Після неї, як зауважено в одній із доповідних записок відділу ВККІ, «за відділом друкування залишилася чисто технічна, допоміжна діяльність з обслуговування Секретаріату ВККІ перекладами, листуванням і т. ін.» [18, л. 26]. Фактично відділ друкування, особливо після того, як підготовку бюлетеня передано у відділ інформації, перетворився в бюро перекладів. Усі чотири секції відділу друкування (російська, німецька, англійська і французька) опинились у другій половині 1922 р. в складі бюро перекладів. Водночас висунуто пропозиції нової реорганізації, створення єдиного редакційно-видавничого відділу, у якому б об'єдналися редакція, видавництво й технічний апарат.

Для досягнення більшої оперативності та забезпечення щомісячного виходу журналу «Комуністичний Інтернаціонал», за рішенням ВККІ від 14 вересня 1921 р., його обсяг скорочено до 10 друкованих листів. Редактором видання затверджено Г. Зінов'єва, секретарями – М. Кобецького (Петроград) і Б. Куна (Москва). Завідувачами відділів – М. Бухаріна (теоретична частина), К. Радека (світова політика), Є. Варгу (світове господарство), Г. Зінов'єва (комуністична стратегія й тактика), Б. Куна та О. Кудинена (питання організації), Я. Крумінша, Є. Преображенського (Радянська Росія), Л. Шацкін (рух молоді), Е. Дран (бібліографія), О. Крусінен (огляд газет і журналів) [10, л. 1–3].

Однак це не вплинуло на те, щоб отримати змогу видавати журнал щомісяця. Зрештою, у березні 1922 р. Президія ВККІ ще раз скоротила обсяг журналу, на цей раз до шести друкованих аркушів, і рекомендувала не публікувати в ньому офіційних доповідей. Пізніше ВККІ розпорядився перевести з Москви в Лондон англійське видання журналу. Тоді ж Президія ВККІ ухвалила покласти відповідальність за редакцію журналу «Комуністичний Інтернаціонал» повністю на О. Куусінену, доручивши йому підібрати собі помічників.

16 липня 1921 р. Мале бюро ВККІ визнало необхідним видання інформаційного бюлетеня в Берліні німецькою, англійською й французькою мовами. У рішенні підкреслювалося: «Бюлетень повинен

містити в собі актуальний матеріал з питань загального світового становища, політичного і економічного, про розвиток комуністичного руху, вести боротьбу проти соціал-демократії і Амстердамського професійного інтернаціоналу, висвітлювати тактичні питання в рамках тез, ухвалених III конгресом, даючи місце дискусії з цих питань і т. д.» [13, л.121]. Редакторами бюлетеню призначено для німецького видання Д. Альнарі й А. Тальгеймер, для англійського – Ф. Прайс, для французького – Меніль і Ш. Раппопорт. Кожній партії запропоновано виділити для бюлетеня окремого співробітника – кореспондента. У вересні 1921 р. вийшов 1-й номер німецького видання, а в жовтні – англійською й французькою.

У листопаді 1921 р. Президія ВККІ двічі обговорювала питання про бюлетень, визначивши його періодичність: німецькою мовою – один раз на тиждень, англійською – один раз на два тижні, французькою – один раз на тиждень. Поступово, за вказівкою ВККІ, бюлетень узяв на себе частину завдань журналу «Комуністичний Інтернаціонал», а саме – публікацію документів у комуністичних партій, матеріалів про їхню діяльність.

3 грудня 1921 р. Президія ВККІ прийняла рішення про видання «Щорічника» Комінтерну, визнавши його дуже необхідним. Основну роботу з підготовки його видання покладено на інформаційний відділ ВККІ (м. Петроград). Уже 25 грудня 1921 р. Президія ВККІ постановила, що основним виданням «Щорічника» повинно стати німецьке. Відповідальність за нього покладено на Є. Варгу. Від Секретаріату ВККІ за видання відповідав Ж. Ембер-Дро, якого з 6 березня 1922 р. замінив Ф. Рубінер. Перші номери «Щорічника» російською й німецькою мовами вийшли у світ у 1922 р.

Після III конгресу КІ інформаційний відділ значно розширив свою діяльність: він став обслуговувати і редакцію журналу «Комуністичний Інтернаціонал», постачаючи його матеріалами з найважливіших тем міжнародного робітничого руху. Кількість секцій було, однак, скорочено – їх стало сім (німецька, французька, балканська, італійська, скандинавська, міжнародна, статистична). У серпні–вересні 1922 р. поряд з трьома підвідділами, наявними в складі інформвідділу (газетний, бібліотека, довідковий), створено літературно-довідковий підвідділ [11, л.12].

У зв'язку з тим, що структура інформаційного відділу ще не зміцнилася, продовжувався пошук форм інформаційної роботи, збору даних і підготовки матеріалів для ВККІ і компартій. Поряд з інформаційним відділом створено інформаційне бюро. Розширення обсягів роботи ВККІ, підготовка інформаційних і довідкових матеріалів вимагали також відповідного посилення, порівняно нечисленного архівно-бібліотечного відділу. Бібліотека, щомісячно поповнюючись переплетеними комплектами газет, у момент IV конгресу Комінтерну (червень-липень 1925 р.) мала (за каталогом) 5275 книг, обслуговувалася трьома співробітниками.

16 липня 1921 р. Мале бюро ВККІ прийняло рішення про створення статистично-інформаційного інституту в Москві з відділеннями в Берліні й Лондоні для підготовки матеріалів із соціально-економічних проблем. При цьому зарубіжні інститути спочатку пропонували створити при місіях РРФСР, але працювати вони мали за вказівками ВККІ.

Відповідно до доручення ВККІ, підготовлено план організації інформаційного бюро. Активну роль у його організації відіграв ідеолог більшовиків В. Ульянов-Ленін [1, с. 55–56]. Він наполягав, що інститут повинен стати легальним для Західної Європи й Америки, розміститися в Німеччині. Це він пов'язував із неможливістю організувати роботу Бюро для нормального видавництва зведення та вибірки даних про міжнародний робітничий рух. Ухвалено, що на це відведуть 20 % робочого часу (публікації з економічних і соціальних питань), а 80 % – приділять політичним питанням, інформації щодо завдань ВККІ, можливості отримувати у т. ч. й конспіративні матеріали від ВККІ [15, л. 73–74].

Зрештою, після обговорення цього питання в серпні 1921 р. і передачі його в спеціальну комісію для підготовки відповідних пропозицій 6 вересня на засіданні Президії ВККІ ухвалено рішення: «Затвердити постанову комісії про заснування інституту в Берліні. Відповідальним керівником призначити Є. Варгу» [14, л. 2].

Рішенням Президії ВККІ від 7 грудня 1922 р. завідувачем агітаційно-пропагандистського відділу призначено О. Куусінен. У той же день Президія ухвалила рішення про створення в цьому відділі поряд з агітаційно-пропагандистським просвітницького підвідділу. Новому підвідділу ставилося завдання налагодження агітаційної та пропагандистсько-просвітницької роботи в окремих секціях Комінтерну, зокрема роботи преси й гуртків. За штатним розписом, визначеним на засіданні оргбюро 10 січня 1923 р., в агітаційно-пропагандистському відділі працювало дев'ять осіб.

На IV конгресі Комінтерну (5 листопада – 5 грудня 1922 р.) окремими питаннями розглядали шляхи реформування та реорганізації ВККІ. Якщо до IV конгресу КІ Виконком формувалася безпосередньо

партіями, які пропонували до складу ВККІ своїх представників, то з IV конгресу Виконком став обиратися на самому конгресі. Чимало рішень конгресу засвідчили про централізацію керівництва в організації та її остаточне підпорядкування російським комуністам.

Опрацьовані IV конгресом Комінтерну організаційні рішення вносили істотні зміни до статуту організації, ухваленого II конгресом. Зокрема, простежено спроби налагодити регулярніше співробітництво відділів ВККІ із відповідними відділами ЦК РКП(б). Наприклад, 2 лютого 1923 р. Президія ВККІ доручила Оргбюро ВККІ зв'язатися з ЦК РКП(б), щоб домовитися про участь керівників організаційного, агітаційно-пропагандистського й статистичного відділів ЦК РКП(б) у роботі відповідних відділів ВККІ. Однак, за документами, на практиці така участь була не частою.

Президії ВККІ безпосередньо підпорядковувалися Міжнародна контрольна комісія, східний відділ, агітаційно-пропагандистський відділ, міжнародний жіночий секретаріат, редакції журналів «Комуністичний Інтернаціонал», «Інпрекор», референти, кооперативна секція, уповноважені ВККІ. Судячи з архівних документів, із 1923 р. упорядковувалося діловодство Президії, зокрема облік і контроль за проходженням документів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Комуністичний інтернаціонал став однією з найпотужніших за своїми масштабами політичних організацій, які існували в першій половині ХХ ст. Його керівним органом формально був світовий конгрес, учасники якого ухвалювали склад президії та секретаріату ВККІ. Водночас першість у прийнятті рішень ВККІ належала російським більшовикам. Саме вони зуміли налагодити потужну організаційну систему поширення інформації та пропаганди, яка переважно була спрямована на країни Європи. Інформаційно-аналітичний відділ, а також різноманітні інформаційні й статистичні бюро використовувалися керівниками ВКП(б) у Росії для так званої «більшовизації» лівих політичних об'єднань і рухів, а також залишалися надійним інструментом впливу на організації в інших європейських країнах. Друкований орган Комуністичного інтернаціоналу – газета «Комуністичний Інтернаціонал» – містила публікації, у яких порушувалися найважливіша проблематика з теорії, тактики світового комуністичного та національно-визвольного руху, а також видавалася декількома мовами. Це давало змогу поширити ідеї більшовиків на теренах Європи в міжвоєнний період.

Джерела та література

1. Адибеков Г. М., Шахназарова Э. Н., Шириня К. К. Организационная структура Коминтерна. 1919–1943. Москва: Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 1997. 280 с.
2. Ватлин А. Коминтерн: Идеи, решения, судьбы. Москва: [РОССПЭН](#), 2009. 415 с.
3. Ватлин А. Коминтерн: первые десять лет. Исторические очерки. Москва: Издат. центр «[Россия молодая](#)», 1993. 240 с.
4. Второй конгресс Коминтерна. Июль–август 1920 г./[под ред. О. Пятницкого, Д. Мануильского, В. Кнорина, Б. Куна и М. Зоркого]. Москва: Партиздат, 1934. 785 с.
5. **Датт** П. Интернационал. Очерк истории коммунистического движения. 1848 – 1963/[пер. с англ.]. Москва: Прогресс, 1966. 415 с.
6. Лейбзон Б., Шириня К. Поворот в политике Коминтерна (К 30-летию VII конгресса). Москва, 1965. 146 с.
7. Маккензи К. Коминтерн и мировая революция. 1919–1943/[пер. с англ. Г. Г. Петровой]. Москва: Центрполиграф, 2008. 468 с.
8. **Пономарев** Б. Историческое значение Коминтерна. *Коминтерн и его революционные традиции: материалы науч. сессии, посвященной 50-летию образования Ком. Интернационала* (Москва, 25–26 марта 1969 г.). Москва: Политиздат, 1969. 120 с.;
9. Российский государственный архив социально-политической истории (далі – РГАСПИ). Ф. 495. Оп. 1. Д. 11. Л. 11.
10. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 1. Д. 43. Л. 1–3.
11. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 18. Д. 143. Л. 12.
12. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 2. Д. 12. Л. 18.
13. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 2. Д. 6. Л. 121.
14. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 2. Д. 66. Л. 2.
15. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 2. Д. 6а. Л. 73–74.
16. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 26. Д. 1. Л. 2.
17. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 65. Д. 2а. Л. 2об.
18. РГАСПИ. Ф. 495. Оп. 83. Д. 2. Л. 26.
19. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 112. Д. 10. Л. 76.
20. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 112. Д. 2. Л. 9.

21. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 112. Д. 9. Л. 64.

22. [Фостер У.](#) История трёх интернационалов: Международное социалистическое и коммунистическое движение с 1848 г. до настоящего времени: к изучению дисциплины. Москва: [Госполитиздат](#), 1959. 617 с.

Малец Александр. Организация издательской деятельности Коминтерна в 1919–1922 гг. В статье рассматриваются особенности развития и функционирования издательской деятельности Коммунистического интернационала в первые годы его существования. Выяснена модель, по которой действовали информационно-пропагандистские отделы Коминтерна и приоритеты, которые они перед собой ставили. Рассмотрены предпосылки, которые позволили структурам Коминтерна превратиться в действенный инструмент советской пропаганды в европейских странах и подрывной деятельности на Западе в пользу СССР. Сделан вывод о том, что издательско-информационные отделы постепенно расширили сферу своей деятельности по пропагандистско-просветительской работе в отдельных секциях Коминтерна к сбору информации и разведывательной деятельности за пределами России.

Ключевые слова: Коминтерн, издательство, пропаганда, социалистическое движение.

Malets Oleksandr. Organization of Publishing Activities of the Comintern in 1919–1922s. In this general paper the attitude of development and functioning of publishing activity of the Communist International in the first years of its existence are considered. Subject matter related to the model on which the information and propaganda departments of the Comintern acted and the priorities that they set for themselves. The preconditions that allowed the structures of the Comintern to become an effective tool of Soviet propaganda in European countries and subversive activities in the West in favor of the USSR are considered. Conclusions are drawn that the publishing and information departments gradually expanded the scope of their activities in the propaganda and educational work in certain sections of the Comintern to gather information and intelligence activities outside of Russia.

Key words: Comintern, publishing house, propaganda, socialist movement.

Стаття надійшла до редколегії
20.10.2017 р.

УДК 94:328.1(438):(=411.16)

Юрій Крамар

Єврейське питання в політиці урядів міжвоєнної Польщі

У статті розкрито характер та зміст державної політики щодо єврейського населення міжвоєнної Польщі. Проаналізовано плани й програми польських урядових кіл у вирішенні єврейського питання. Значну увагу приділено аналізу законодавчих документів, які регулювали діяльність єврейських віросповідних громад у Другій Польській Республіці.

Ключові слова: польська державна політика, національне питання, євреї, конфесійна громада, польсько-єврейські відносини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поява в 1918 р. на політичній мапі Європи незалежної Польської держави стала однією з найбільш помітних геополітичних подій європейської історії першої чверті ХХ ст. Після понад столітнього існування в умовах бездержавності поляки здобули самостійність, стали на шлях незалежного політичного розвитку.

Становлення незалежної Польської держави відбувалось у специфічних умовах і мало низку особливостей, які визначили тенденції її економічного, політичного, культурного розвитку на все міжвоєнне двадцятиліття. Серед найголовніших – багатонаціональний склад населення Польщі. Національні меншини становили близько третини всіх жителів країни. Поляки переважали в центральних воєводствах Польщі, натомість із наближенням до кордонів їхня частка зменшувалася. На східних теренах виразно домінувало українське, білоруське, литовське та єврейське населення.

Багатонаціональний склад населення відродженої Польської держави, потреба якнайшвидшої інтеграції новоприєднаних територій до складу Польщі вимагали від уряду особливих підходів до

¹ © Крамар Ю., 2017